

Bu gün məktəblilər üçün süni intellektlə bağlı layihələr yaranmağa başlayıb. Bu layihələr çərçivəsində robotların tərkib qurğusu, maşın təlimi və neyron şəbəkələrinin qurulmasını, fizika, riyaziyyat, informatika və biologiya üzrə məktəb biliklərinin süni intellektlə necə bağlı olduğunu, tezliklə hansı yeni peşələrin meydana çıxacağını, hansı peşələrin keçmişdə qalacağını öyrənmək mümkün olur. “Süni intellekt Akademiyası” rəqəmsal texnologiyalara marağın artması məqsədi ilə şagirdlər üçün süni intellekt, maşın öyrənmə texnologiyaları, böyük məlumatların təhlili və proqramlaşdırmağa aid təlim keçirilir və yarışlar təşkil olunur. Eyni zamanda, rus məktəblərində süni intellekt tədris ideyasının təbliği ancaq bəzi innovasiyaya meyilli müəllimlər tərəfindən aparılır. Bu, Moskva elektron kitabxanasının resurslarının təhlili ilə təsdiqlənir. Kitabxanada süni intellektin elementlərinin öy-

rədilməsinə yönəldilmiş yalnız bir neçə dərs ssenarisi tapa bilərsiniz. Beləliklə, insan fəaliyyətinin müxtəlif sahələrində süni intellekt texnologiyalarının geniş tətbiqi məktəblilərə süni intellekt sahəsini öyrətmək üçün yeni üsullar tələb edir. Nəzərə almaq lazımdır ki, rus məktəb təhsilində süni intellekt haqqında biliklər praktik yox, daha çox fundamental xarakter daşıyır.

Problemin aktuallığı. Təhsil sistemində informatika müəlliminin hazırlığı və modernləşdirilməsi problemi, müəllim hazırlığına innovativ metodlarla yanaşma aktuallığı kəsb edir.

Problemin yeniliyi. Məqalədə təhsil sistemində süni intellektin tətbiqi ilə gələcək mütəxəssislərin hazırlanmasında müəllim hazırlığının rolu öz əksini tapmışdır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalə təhsil sistemində fəaliyyət göstərən informatika müəllimləri üçün faydalıdır.

Ədəbiyyat:

1. Левченко, И.В. Формирование инвариантного содержания школьного курса информатики как элемента фундаментальной методической подготовки учителей информатики // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Информатизация образования. -2009. № 3. -С. 61-64.
2. Национальная стратегия развития искусственного интеллекта в России на период до 2030 года: указ Президента РФ от 10 октября 2019 года № 490.
URL:http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_335184
3. K-12 Computer Science Framework. URL: <http://www.k12cs.org>
4. Murphy, R.F. Artificial Intelligence Applications to Support K–12 Teachers and Teaching //A Review of Promising Applications, Opportunities, and Challenges.RANDCorporation, 2019.URL:https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE300/PE315/RAND_PE315.pdf
5. В КНР появился первый школьный учебник по основам искусственного интеллекта // РИА Новости. 28.04.2018. URL: <https://ria.ru/20180428/1519657500.html>
6. Школьники и искусственный интеллект. URL:https://intalent.pro/article/shkolnikii_iskusstvennyu-intellekt.html
7. Official website of the Ministry of education and training of North Rhine-Westphalia.URL: <https://www.schulministerium.nrw.de>
8. Official website of the real school Von-Fürstenberg-Realschule. URL: <http://rsvonfuerstenberg.lspb>
9. Official website of the school St. Michael. URL: <http://www.michaelsschule>
10. Sperling A., Lickerman D. Integrating AI and Machine Learning in Software Engineering Course for High School Students // Innovation and Technology in Computer Science
11. Education (ITiCSE), July 3–5, 2012, Haifa, Israel. 2012. Pp. 244–249.
12. Лапчик, М.П., Семакин И.Г., Хеннер Е.К. Методика преподавания информатики.М.: Академия, 2001. 624 с.
13. Калинин, И.А., Самылкина Н.Н. Информатика. М.: БИНОМ. Лаборатория знаний,2013. 212 с.
14. Ясницкий, Л.Н. Искусственный интеллект. Элективный курс. М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2012. 197 с.

E-mail: cafarova_samira@bk.ru

Рəyçilər: *fiz.ü. fəls.dok. dos. Ə. A. Aslanov,*
ped.ü.fəls.dok., dos. N.R. Abbasov

Redaksiyaya daxil olub: 27.01.2022.

UOT 376

Səlbi Ağamehdi qızı Abasova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin müəllimi

<https://orcid.org/0000-0001-6353-5588>

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6450161>

UŞAQ SEREBRAL İFLİCİ ZAMANI KOMMUNİKATİV FUNKSİYANIN VƏ EMOSİONAL-İRADİ SFERANIN FORMALAŞMASININ POZULMASI

Сальби Агамехди гызы Абасова

преподаватель Азербайджанского Государственного Педагогического Университета

НАРУШЕНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ ФУНКЦИИ И ФОРМИРОВАНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНО-ВОЛЕВОЙ СФЕРЫ ПРИ ДЕТСКОМ ЦЕРЕБРАЛЬНОМ ПАРАЛИЧЕ

Salbi Agamehdi Abasova

lecturer at Azerbaijan State Pedagogical University

DISTURBANCES OF COMMUNICATIVE FUNCTIONS AND FORMATION OF EMOTIONAL WILL SPHERES IN CHILD'S CEREBRAL PARALISH

Xülasə. Ünsiyyət insan fəaliyyətinin spesifik forması olaraq onun sosial davranışının əsas tənzimləyicilərindəndir. Ünsiyyət şəxsiyyətin formalaşmasına, psixi proseslərə, psixi xassələrə və psixi vəziyyətlərə həlledici təsir göstərir. Ünsiyyətin vacib komponenti birgə həyat və fəaliyyətdə insanların bir-birini tanıması olan qnostik komponentdir. Ünsiyyət insanları anlamaq, onların psixologiyasından xəbərdar olmaq, ətrafdakıların emosional halına və davranışlarına adekvat yanaşmaq bacarığından irəli gəlir.

Açar sözlər: *ünsiyyət, kommunikativ funksiya, emosional-iradi sfera, ünsiyyət vasitəsi, verbal ünsiyyət*

Резюме. Общение как специфическая форма человеческой деятельности является одним из основных регуляторов поведения. Общение оказывает решающее влияние на формирование личности, психические процессы, психические свойства и психические состояния. Важным компонентом общения является гностический компонент, где люди узнают друг друга в сосуществовании и деятельности. Общение происходит от способности понимать людей, осознавать их психологию, адекватно подходить к эмоциональному состоянию и поведению других.

Ключевые слова: *общение, коммуникативная функция, эмоционально-волевая сфера, средства общения, вербальное общение*

Summary. Communication as a specific form of human activity is one of the main regulators of behavior. Communication has a decisive influence on the formation of personality, mental processes, mental properties and mental states. An important component of communication is the gnostic component, where people get to know each other in coexistence and activity. Communication comes from the ability to understand people, to be aware of their psychology, to adequately approach the emotional state and behavior of others.

Key words: *communication, communicative function, emotional-volitional sphere, means of communication, verbal communication*

Ünsiyyət – insanlar arasında qarşılıqlı fəaliyyətə tələbat yaranan kontaktın yaranması və inkişafının çoxplanlı prosesidir. Bu prosesə informasiya mübadiləsi, başqa insanın anlanıl-

ması, qavranılması, qarşılıqlı fəaliyyət üçün vahid strategiyanın hazırlanması daxildir.

Uşağın həyatının ilk ilində uşağın nitqi yaranır və ünsiyyət prosesində inkişaf edir. Yeni doğulmuşların və erkən yaşlı uşaqların diqqəti

simada, nitqdə, audial və vizual qıcıqlandırıcı-larda saxlamağı onun ünsiyyəti nəzərdə tutulur. Artıq nitqəqədərki dövrdə ünsiyyətin müxtəlif üsulları formalaşır.

M.İ. Lisina (1974-1981) tərəfindən ünsiyət vasitəsi kimi nitqin mənimsənilməsi prosesinin üç əsas mərhələsi ayırd edilmişdir: verbaldan öncə, nitqin yaranması mərhələsi, nitq ünsiyyətinin inkişafı mərhələsi. Uşağın həyatının ilk yarım ilində dominantlıq edən böyüklərlə emosional situativ-şəxsi ünsiyyət nitqin formalaşması üçün vacib amildir. Bu zaman ünsiyyətin inkişafında qeyri-verbal formalar olan ağılama, qışqırma, təbəssüm, nəzərlər vacib yer tutur.

Qışqırma mənfi emosiyalar fonunda yaranır və aktiv kommunikatív vasitədir. Ağılama tədricən ünsiyyət vasitəsinə çevrilir. Serebral iflicli uşaqların ağılaması həyatın bir neçə ayı ərzində sağlam uşaqların ağılamasından kəskin fərqlənir. Uşağın ağılamasının xarakteri, ifadəliliyi, tonallığı, intonasiya rəngarəngliyi gücü, davamlılığı və ritmi pozulmaların xarakterini müəyyən etmək imkanını verir. Xəstə uşaqların ağılamağı adətən solğun, monoton, aritmik, qırıq-qırıq və fraqmentar eyni tiplidir.

Nitq əsas ünsiyyət vasitəsi kimi hərəkət və sosial kontakt vasitəsilə inkişaf edir və onun əsası hələ uşağın həyatının ilk ilində qoyulur. Serebral iflicli uşaqda sensomotor sferada, üz mimikası və jestlərin idarə edilməsində, kinestetik qavramada, tənəffüs, artikulyasiya, səs tələffüzü və hərəkətlərə nəzarətdə kənara çıxmalar olduqda uşaqların ətraf mühətdə müstəqil olaraq özlərini reallaşdırması imkanı itir. Bütün bunlar kommunikatív fəaliyyətə və ümumilikdə psixi inkişafa bilavasitə təsir edir.

Serebral iflicli uşaqlarda ünsiyyət funksiyası sağlam uşaqlardan fərqli olaraq qeyri-bərabər inkişaf edir. Serebral iflic zamanı 2-3 yaşında ünsiyyət motivləri, formaları və tələbatları nisbətən inkişaf etmiş olur. Ünsiyyət vasitələri sonuncu yerə tutur. Hərəkətlərin koordinasiyasının və artikulyasiyanın pozulmaları böyüklərlə ünsiyyət prosesində əlverişsiz olaraq əksini tapır. Eləcə də ünsiyyətdə şəxsi emosional vəziyyəti ifadə edə bilməmək ünsiyyətə mənfi təsir edir.

Sağlam uşaqlardan fərqli olaraq, serebral iflicli uşaqlar həyatın ilk 3 ilində passiv olur və böyüklərlə əməkdaşlıq etmək üçün heç bir maraq göstərmirlər. Onlar şəxsi həvəsləri ilə ünsiy-

yətə can atmırlar, amma inadlı olaraq həvəsləndirdikdə və dəstək verdikdə kontakt qurmağa nail olmaq olar. Böyük ona müraciət etdikdə uşaqlar təəssüratları ilə paylaşır və mütəmadi olaraq böyüyün diqqətini və dəstəyini axtarırlar. Sağlam uşaqlardan fərqli olaraq nadir halda ekspressiv-mimik nitqdən, daha çox jestlərdən istifadə edirlər.

Serebral iflicdən əziyyət çəkən uşaqlara ünsiyyət prosesində iştirak etmək üçün böyüklərin motivasiyası tələb olunur. Oyuncaq və əşyalarla fəaliyyət vahid xarakter daşıyır, çox nadir hallarda böyüklə birgə fəaliyyət həvəsi və ya böyüyün hərəkətlərini tələq etmə marağı yaranır. Uşaq böyüyə fikir vermir, oyuncaq və ya yeni məşğuliyyətlər onu böyüklərlə kontaktdan daha çox maraqlandırır. Oyunu kiminlə paylaşmaq və ya oyun əsnasında ona müraciət etmək üçün aktiv cəhdlər müşahidə olunmur.

Ünsiyyət prosesində serebral iflicli 2-3 yaşlı uşaqlar nadir hallarda nitqdən istifadə edirlər. Ekspressiv-mimik ünsiyyət vasitələri, canlı baxma, spontan hərəkət reaksiyalar dərhal yaranmır və qısamüddətli, monoton və az ifadəli olur. Serebral iflicli uşaqlar ünsiyyət prosesində jestlərdən istifadə etməyə üstünlük verir, emosiyalarını ifadə etmək üçün jestləri kəskin mimika ilə və nida qrimasaları ilə müşayiət edirlər. Böyüklərlə kontakt ancaq motivasiya və dəstəklə yarana bilər.

Onlarda emosional vəziyyət və ya öz təəssüratları ilə bölüşmək arzusu zəif təzahür edir.

Beləliklə, serebral iflicli uşaqlarda ilk 3 ildə sağlam uşaqlarda olduğu kimi motiv və ünsiyyət formaları formalaşır. Lakin ünsiyyətə tələbat daha az ifadə olunur. Bu, xəstə uşaqlara münasibətdə böyüklərin təbii hiper qəyyumluğu, uşaqların sensomotor çatışmazlıqları ilə şərtlənən idrak fəaliyyətinin inkişafsızlığı və ev şəraitində sosial təcrid ilə izah olunur. Ünsiyyət vasitələrinin inkişafdan qalması serebral iflicli uşağın kommunikatív fəallığının zəif olması və özündə motor komponentləri birləşdirən funksiyaların yetərinə inkişaf etməməsindən irəli gəlir.

Uşaqlar özlərini eyni tərzdə və passiv aparır, böyüklərlə kontakt yaratmağa cəhd etmirlər. Yaş artdıqca serebral iflicli uşaqlarda ünsiyyətin inkişafı qeyri-bərabərliyi ilə fərqlənir. Serebral iflicli uşaqların həyatının birinci ilinə nisbətən sonradan ünsiyyət cəhdi artsa da, onlar böyüklər tərəfindən

davamlı olaraq fəallığa, inisiyativliyə həvəsləndirilməli, nitqdən və ünsiyyətin ekspressiv vasitələrindən aktiv olaraq istifadə etməlidirlər.

Serebral iflicli uşaqlar məktəbəqədər və məktəb yaş dövründə daha az sözlərdən istifadə edir və onların cavabları az fərqli olur.

Xaupt USİ zamanı beş tip kommunikativ pozulma fərqləndirir:

- hərəkəti pozulmalarla əlaqədar;
- beynin zədələnməsi ilə əlaqədar;
- uzun müddətli ambulator şəraitlə əlaqədar;
- sosial-emosional problemlərlə əlaqədar;
- fiziki qüsurla əlaqədar.

Tənəffüsün, boğaz və udlaq əzələlərinin, artikulyator əzələlərin işinin, pozulması, nitqəqədərki dövrdə ağılama, qığıldama və hecalamaların formalaşmasına mənfi təsir göstərir. Zəif koqnitiv fəaliyyət və kommunikativ təcrübənin olmaması kommunikativ vərdişlərin formalaşmasına təsir edən əsas amillərdir.

Hərəkəti pozulmaları olan uşaq ünsiyyət qurmağa cəhd edərkən müxtəlif çətinliklərlə üzləşməli olur, onun üçün kontakt yaratmaq çətin olur, çünki çox zaman onun nəzərləri, hərəkətləri düzgün başa düşülmür. Uğursuz kontaktlardan sonra serebral iflicli uşaqlar nadir hallarda ünsiyyət fəallığını öz üzərlərinə götürürlər.

Hərəkəti pozulmalar həm də qeyri-verbal ünsiyyətə də təsir edir. Əgər əllər vasitəsilə aydın olan jestləri göstərmək olmur, məlumatı ötürmək çətinləşir. Qeyri-verbal ünsiyyət vərdişləri ətrafdakıların həmin cəhdləri anladığı halda inkişaf edə bilər.

İlk dəfə olaraq, xüsusi psixologiyaya qüsurlu uşağın şəxsiyyətinin inkişafı anlayışı L.S. Vıqotski tərəfindən gətirilmişdir. O göstərirdi ki, hər bir qüsurlu, hər bir bədən çatışmazlığı insanın ətraf aləmlə münasibətini müəyyən qədər dəyişən amildir. Bu da “normal olmayan sosial davranış” ilə nəticələnir. Demək, USİ zamanı hərəkəti çatışmazlıq sağlamlıq cəhətdən özündən fərqlənən insanlarla ünsiyyətə qoşulduqda artıq psixoloji fakt olur.

Sosial kontaktların pozulması dayaq-hərəkət aparatı patologiyaları olan uşaqların şəxsiyyətinin formalaşmasında bir sıra kənarəxımlar yaranır və yetərli professional psixoloji-pedaqoji korreksiya olmadıqda xarakterdə neqativ xüsusiyyətlər meydana gələ bilər.

Artıq 4 aylığından etibarən sağlam uşaq ananı gördükdə, onun səsinə eşitdikdə ümumi canlanma kompleksi ilə reaksiya verir. Amma 4 ayınadək olan dövrdə onun reaksiyaları diferensiasiya olunmur, uşaq həm yaxınlarına, həm də yad adamlara eyni cür müsbət münasibət göstərə bilər. 9-10 aylığında körpə sevinərək əllərini anasına doğru açır. Yad bir adamı görərkən ona şübhə ilə, təəccüblə yanaşır, tanımadığı adam qucağına götürmək istədikdə körpə başı, əlləri və ucadan ağlamağı ilə müdafiəedici hərəkətlər edir. 6 aylığından uşaqda müxtəlif oyuncaq və oyuncaqlarla fəaliyyət zamanı pozitiv emosional reaksiyalar yaranır.

Serebral iflicli uşaqlarda emosional reaksiyaların inkişafında ləngimə müşahidə olunur. Onlarda ananı gördükdə, onun təbəssümünü, səsinə eşitdikdə kompleks canlanma ifadə olunmur. Analar diqqət vermişlər ki, körpələr onları yadlardan fərqləndirmirlər. Bundan başqa, belə körpələrdə neqativ emosional təzahürlər müşahidə edilir: heç bir xarici qıcıq olmadan tez-tez ağlamaq və ya gülmək. Xüsusilə yaxın və tanış əşyalara emosional reaksiyaların pozulması uşaqda psixi inkişafın ləngiməsinin olmasına proqnostik göstəricidir. Serebral iflicli uşaqlarda hərəkəti qüsurların dərəcəsiəndən asılı olmayaraq, emosional-iradi sferanın pozulmaları müşahidə olunur. Bu pozulmalar uşağın yüksək oyanıqlığında, hər cür xarici qıcıqlara həssaslıq və qorxu ilə təzahür edir. Uşaqların bəzilərinə narahatlıq, təlaş, digərlərində, əksinə passivlik, təşəbbüsün olmaması, motor ləngimə qeyd olunur.

Bir çox uşaqlar çox təsirli olmaları ilə, küsəyənliklə, səs tonuna həssas reaksiya ilə, hər irada qarşı əhvalın dəyişməsi ilə fərqlənirlər. Onlarda asanlıqla narazılıq, inadkarlıq və neqativizm reaksiyaları yaranır.

Serebral iflicli uşaqların çoxu üçün fobiya xarakterikdir. Qorxu sadə taktil qıcıqlar (məsələn, masaj prosesində), bədənin mövqeyi və ətraf mühit dəyişdiyi zaman yarana bilər. Bəzi uşaqlarda hündürlükdən, bağlı qapılardan, qaralıqdan, yeni əşyalardan qorxma qeyd olunur. Qorxu hissi uşağın ümumi vəziyyətində kəskin dəyişikliyə səbəb ola bilər. Serebral iflicli uşaqlar qorxaq, qətiyyətsiz və özgüvənsiz böyüyür, yeni şəraitə düşdükdə özlərini itirirlər. Belə uşaqlar məktəbdə çox narahat olurlar, şifahi cavab verərkən qorxu hissi keçirir, bəzi hallarda

kəkələmə və hiperkinezlər təzahür edir. Onlar heç nə ilə maraqlanmırlar, bütün boş vaxtlarını dərslərinin hazırlanmasına sərf edir, verilən tapşırıqları əzbərləməyə çalışırlar. Bütün bunlar onların intellektinin inkişafına mane olur.

Məktəb yaşında belə uşaqlarda çox zaman öz sağlamlıqları üçün qorxu hissi yaranır. Daha çox bütün diqqət xəstəliyə yönəlmiş ailələrdə tərbiyə olunan uşaqlarda bu hal qeydə alınır. Evdə ancaq xəstəlik haqqında söhbət gedir, uşağın səhhətində baş verən hər hansı bir dəyişiklik valideynlərdə nəinki həyəcan, həm də panika yaradır. Belə uşağın yanında yaxınlarının xəstəlikləri haqqında danışırlar. Nəticədə uşağın diqqəti öz xəstəliyində, ağrı hislərində cəmlənir. Ailədə düzgün tərbiyə belə vəziyyətlərin qarşısını ala bilər.

Məlumdur ki, kiçik yaşlı sağlam uşaqda qorxu hissi ancaq tanış olmadığı hadisələrlə toqquşduğu zaman yaranır. Serebral iflicli uşaqda ətraf mühit haqqında təsəvvürlər çox məhduddur. Buna görə də onun dünyagörüşünü təcridən genişləndirmək, müxtəlif əşyalar və hadisələrlə tanış etmək, lakin təəssüratların bolluğu ilə yüklənməmək şərti ilə vacibdir. Uşağa hər hansı bir ev heyvanını əyani göstərməzdən əvvəl həmin heyvan haqqında danışmalı, uşağa onun təsvirləri təqdim edilməlidir.

Qorxu hissi dərin ifadə olunan uşağa xüsusən yanaşma tələb olunur. Valideynlər onu qorxu ilə yanaşdığı əşyalarla olduqca ehtiyatla tanış etməli, qorxunu təcridən dəf etməkdə kömək olmalıdırlar.

Qorxaqlıq, özünəinamsızlıq, ürəklik kimi xarakterin neqativ xüsusiyyətlərin aradan qaldırılması üçün uşaqda aktivliyi, fəallığı tərbiyə etmək vacibdir. Uşaq evdə mütləq gücünə müvafiq olan işləri yerinə yetirməlidir. Onun hərəkəti imkanlarını nəzərə alaraq, müstəqil qidalanmaq, geyinmək, sadə məişət bacarıqlarını aşılamaq gərəkdir. Uşaq nəinki özünə qulluq etməyi öyrənməli, həmçinin, ailədə kömək məqsədilə də bir sıra fəaliyyət növlərini mənimsəməlidir, məsələn, süfrə hazırlamağa, qab-qacağı yığışdırmağa kömək etməlidir. Nəticədə onda əməyə maraqlı, böyüklərə kömək edə biləcəyi üçün sevinc hissi, özünəgüvən hissi yaranır.

Fəaliyyət prosesində uşağın dünyagörüşü formalaşır, intellekti inkişaf edir. Bir çox valideynlər uşağın yığılmağından, düzgün geyinə

bilməyəcəyindən, qab-qacağı sındıra biləcəyindən qorxaraq ona müstəqil olaraq iş görmək imkanı vermirlər. Bu da uşağın passiv, süst böyüməsinə gətirib çıxarır və uşaq öz yaşadları ilə kollektiv oyunlara qoşula bilmir, oyun qaydalarına riayət etmir. Beləliklə də, uşağı çətinliklərdə qorumaq arzusu ilə daim qəyyumluq edərək uşağı uzun illər ərzində bir sıra vərdişlərin formalaşmasına imkan verməyərək onu çətin vəziyyətlərə salırlar. Səbir, təşkilatçılıq və iradi güc ailədə uşağın tərbiyəsinin əsas şərtləridir.

Xəstə uşaq üçün tez-tez qonaq getmək və ya qonaq qəbul etmək, yatmamışdan öncə emosional oyanıqlıq zərərverici amildir. Axşam saatlarında bütün ailə bir yerə toplananda uşaqda oyanıqlıq artır, tez yorulur, məcburi hərəkətləri çoxalır, ümumi narahatlığı artır. Uşağı sakitləşdirmək üçün onunla təmiz havada gəzmək, daha sakit bir fəaliyyət növünə diqqətinə cəlb etmək məsləhətdir. Daim rejimi güdmək və düzgün tərbiyə xəstə uşağın sinir sisteminin möhkəmləndirilməsinə kömək ola bilər.

Serebral iflicin diplegiya və hemiparetik formaları olan uşaq və yeniyetmələrdə emosional sferanın psixodiagnostikası normal intellekt olduğu halda emosional labilliyi üzə çıxarmışdır ki, bu da sürətli oyanıqlığı şərtləndirir. Serebral iflicli uşaqlarda xarakterik əlamət və emosional sferanın pozulması indikatoru kimi yüksək narahatlıq səviyyəsi qeyd olunur, bu da bir sıra patogen amillərlə: serebral-üzvi çatışmazlıqla, tez-tez ambulator şəraitlə, fiziki çatışmazlıq səbəbindən narahatlıqla şərtlənir.

Serebral iflicli uşaqlarda davranış üzərində intellektual nəzarətin çatışmazlığı qeyd olunur. Yüksək emosional davranış frustrasiya situasiyalarında davranışın davamsızlığında, qarşıda duran vəzifələrin həlli bacarıqlarının zəif olmasında təzahür edir. Situasiyalarda emosional iştirakın azalması uşaqda daha adekvat davranış formalaşmasının göstəricisidir.

Serebral iflicli uşaqların şəxsiyyət profilinin əsas xüsusiyyəti emosional-iradi davamsızlıqdır. Bu əsasən yüksək səviyyəli frustrasiya, şəxsi narahatlıq və sinir proseslərinin qeyri-stabilitiyində təzahür edir. Həmçinin, ətrafdakılardan asılılıq, passivlik, sosial qorxaqlıq və həssaslıq kimi davamlı xarakterik xüsusiyyətlər qeydə alınır.

Problemin elmi yeniliyi. Serebral iflicli uşaqların frustrasiya reaksiyalarının öyrənilməsi onların situasiyanı ölümcül, qaçılmaz bir şey kimi qavramalarını üzə çıxardı. Xəstə uşaqların bu istiqamətdə reaksiyalarını özünəməxsus psixoloji müdafiə – konfliktdən uzaqlaşmaq kimi nəzərdən keçirmək olar. Mövcud çətinliklər üzərində diqqəti cəmləmək, optimal çıxış yolunun tapılmasında çətinliklər, konfliktdən rəasional çıxış, onların daxili acizliyi, həyat çətinliklərinin öhdəsindən müstəqil olaraq gələ bilməmək, passivlik, konfliktin həllində asılılıq serebral iflicli xəstələr üçün xarakterikdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti və aktuallığı. Sağlam uşaqların frustrasiya situasiyalarına reaksi-

yaları müstəqillik, inadkarlıq, məqsədyönlülük, məsuliyyətlik, cavabdehlik kimi şəxsi keyfiyyətlərlə müəyyən olunur. Serebral iflicli uşaqların frustrasiyaya reaksiyaları isə şəxsiyyətin emosional-iradi xüsusiyyətləri, məhz emosional davamsızlıq, narahatlıq, ünsiyyətdən qaçmaq ilə əlaqədardır. Bütün bunlar onların davranışında sosial adekvatlığı azaldır.

Yaş artdıqca, serebral iflicli uşaqlarda şəxsiyyət və emosional-iradi komponentlərin məzmunu artır. Onlarda emosional diskomfortu azaltmaq üçün konfliktdən uzaqlaşmaq tendensiyası təzahür edir. Belə müdafiə mexanizmləri irrəasional olaraq xəstə uşağın davranış xüsusiyyətlərində neqativ əksini tapır.

Ədəbiyyat:

1. Под редакцией А. М. С. Эрмеллина Детский Церебральный Паралич. Что хотят знать родители” Федрицци, -2016
2. Под редакцией И.В. Добрякова, Т.Г. Щедриной «Детский церебральный паралич: лечение в школьном возрасте», Санкт-Петербург Издательский дом СПбМАПО .
3. Семенова, К.А. Детские церебральные параличи, -Из-во: Медицина, -1968

E-mail: s-asadzade@mail.ru

Rəyçilər : *filol.ü.fəls.dok., dos. T.H. Ağayeva*

ped.ü.fəls.dok.,dos. S.R. Aslanova

Redaksiyaya daxil olub: 27.01.2022